

Juan Luis Panero-ren poema bat.

Saio estilistikoa

Gerardo Markuleta

Y de pronto anochece

Ed é subito sera
(S. Quasimodo)

Vivir es ver morir, envejecer es eso,
empalagoso, terco olor a muerte,
mientras repites, inútilmente, unas palabras,
cáscaras secas, cristal quebrado.

Ver morir a los otros, a aquéllos,
pocos, que de verdad quisiste,
derrumbados, deshechos, como el final de este cigarrillo,
rostros y gestos, imágenes quemadas, arrugado papel.

Y verte morir a ti también,
removiendo frías cenizas, borrados perfiles,
disformes sueños, turbia memoria.

Vivir es ver morir y es frágil la materia
y todo se sabía y no había engaño,
pero carne y sangre, misterioso fluir,
quieren perseverar, afirmar lo imposible.

Copa vacía, tembloroso pulso, cenicero sucio,
en la luz nublada del atardecer.

Vivir es ver morir, nada se aprende,
todo es un despiadado sentimiento,
años, palabras, pieles, desgarrada ternura,
calor helado de la muerte.

Vivir es ver morir, nada nos protege,
nada tuvo su ayer, nada su mañana,
y de pronto anochece.

Juan Luis Panero

Antes que llegue la noche,
Península, Bartzelona, 1985.

Eta bapatean gaua

Ed é subito sera

Salvatore Quasimodo

Bizitza hiltzen ikustea da, horixe da zahartzea,
herio usain likatsu, tematia,
zenbait hitz —alperrik— errepikatuaz batera,
oskol lehortuak, beira kraskatuak.
Besteak hiltzen ikusi, benetan
maite izan dituzun bakanak,
birrindurik, deseginak, zigarro honen bukaeraren antzera,
aurpegi eta keinuak, irudi erraustuak, paper ximurtua.
Eta zeure burua ere hiltzen ikusi,
errauts hoztuei, xilueta ezabatuei,
amets formagabeei eraginez, memoria zikindua.

Bizitza hiltzen ikustea da eta materia hauskorra
eta bagenekien dena eta ez zen engainurik,
baina haragi eta odolak, jario misteriotsua,
iraun guran dabilta, ezinezkoa baieztatuz.

Kopa hustua, dardarka pultsua, zikin hautsontzia
iluntzearen argi lausotuan.

Bizitza, hiltzen ikustea, ez da ezer ikasten,
dena errukigabeko sentimendua,
urteak, hitzak, azalak, samurtasun pitzatua,
herioaren bero jelatua.

Bizitza da hiltzen ikustea, ez gaitu ezerk babesten,
ez du ezerk atzokorik izan, ezerk biharamonik ez,
eta bapatean gaua.

Juan Luis Panero

Y de pronto anochece,

Península,artzelona, 1985.

—I—

Poema inguratzen duten erlazio paratestualen deskribapena testua-
rekiko lehen hurbilketa egokia izan daiteke, kasu zehatz honetan tes-
tuaren bilbapen semantikoaren analisirako lehen pausu emankor bezala
agertzen bait zaigu.

Poema liburuak *Antes que llegue la noche* daroa izenburu. Liburuak
eta poemaren izenburuen artean gertatzen den paralelismo bikoitzak
(denbora erreferentziak, gauaren aitaketa) agerian uzten du bien arteko
esanahi-konfluentzia.

Liburuak, bestalde, bost ataletan dago banaturik, hauetako bakoi-
tzak bere izenburua daroalarik. Irakurketa osoak errez ematen digu
aditzera bost unitate horiek bi atal nagusitan elkar daitezkeela: lehen

hirurek izenburu orokorrarekin lotura estuagoa duen eta alde zurreratik eskema eraikitzaile bati erantzuten dion atal bakarra osatzen dute. Izan ere, atal hauxe *da* liburua. Azken bi unitateak atal nagusiarekiko gehigarriak dira: okasiozko poemez (omenaldiak, birkreazioak) daude osaturik, eta ez dute asmo eraikitzaile agertzen, pilaketa asmoa baizik. Guzti hau gure poemaren kokapenak duen balio signifikatiboa azpimarratzera dator: III unitatearen *azken* lekuan doa, hau da, funtsean liburua den atal nagusia ixten. Honela, *Antes que llegue la noche* liburuaren azken poemak “Y de pronto anochece” du izenburu. Poemak hersten duen III unitateak, gainera, “Todavía la vida” du izena. Berriz ere denbora erreferentzia, baina kasu honetan *permanentzia* azpimarratzen du aurrekoen *inminentzia* zentzuari kontrajarriz: “Antes que” eta “de pronto”. Kontraposizio hau bizitza/gaua bikotera ere hedatu daiteke, zeinean lehen elementua erabat denotatiboa den eta bigarrena heriotzaren begibistako metafora. Honela, “Todavía la vida” izeneko unitatea “Y de pronto anochece” (eta bapatean *heriotza*) poemarekin ixten da.

Azkenik, poemaren buruan doan epigrafea poemaren izenburua bera da —itzulia—, baita azken bertsolerro bera ere. Ez dakigu jatorrizkoan deskribapen balio soila ote zuen, baina garbi da testuinguru honetan zentzu transzendentea hartzen duela.

Nolabaiteko kontraesan edo desajustea soma daiteke “de pronto” denbora sintagmak adierazten duen bapatekotasuna eta errepikapen hirukoitzaren artean (poemaren hasieratik ere bitan iragarrita). Poema baten azken bertsolerroa izenburu jartzea baliabide arrunta da poesia garaikidean, baina kasu honetan testu osoaren zentzuarekiko kontraesana bide da. Poetikoki eraginkorragoa gertatuko litzaiteke, agian, informazio hori poemaren bukaerara arte gordetzea, esanahia eta forma-egituraren arteko paralelismoa sortuz. Poetak informazioa aurrez iragartzeko eta ezusteari uko egiteko dituen arrazoiak argi adierazten dira 13. bertsolerroan: “y todo se sabía y no había engaño”.

Erlazio paratestualen azterketa soilak bideratu egiten gaitu, beraz, gaiaren xedean: heriotza bapateko —baina alde zurreratik iragarritako— gertaera bezala deskribatzen da, berau gauarekin lotzen duen metafora baten bidez.

—II—

Testuan ez dago ahapaldi zatiketa grafikorik. Baina lerro hutsen eta “sangria” delakoaren orde, pausa sintaktiko luzeek betetzen dute haien funtzio egituratzailea.

Honela, bi egitura paralelok osatzen dute poema: lau bertsolerrotako bi multzo eta hiru bertsolerrotako bat jarraian (1-4, 5-8, 9-11). Egitura hau errepikatu egiten da gero, baina lau bertsolerrotako multzo bien artean bi bertsolerrotako bat txertatzen da, neurri honetako bakarra poema osoan eta, ikusiko dugunez, oso bestelakoa deskribapen funtzioa duelako (12-15, 18-21, 22-24; eta 16-17 eskema errepikatutik kanpo geratzen direnak).

Aipagarria da 24. bertsolerroa: “y de pronto anochece”, errepikapena eta kokapen bereziarengatik garrantzi handikoa, ez dela egitura orokatu honetatik desmarkaturik agertzen, espero genazakeen modura, bertan ongi txertaturik baino: berriro ere “y todo se sabía...” (13)-n adierazitakoaren oihartzuna, maila formalean oraingoa.

I atala	— A multzoa	(1-4)
	— B ”	(5-8)
	— C ”	(9-11)
II atala	— A multzoa	(12-15)
	— B ”	(18-21)
	— C ”	(22-24)
		X multzoa (16-17)

—III—

I atala (1-11 bertsolerroak) hiru multzoetan (A, B eta C) ematen den “ver morir” hitzen errepikapenaren bidez egituratzen da. (Hasiara bapatekoa da, gaia zuzenean adieraziz, inolako sarrera moduko barik, izenburuan eta epigrafean aitatutako gauaren balio metaforikoa hasieratik garbi uzteko edo, eta “todo se sabía”-ri oihartzun berri bat emanez).

A taldearen hasieran egiten den baieztapena: “Vivir es ver morir”, zehaztu egingo da gero B-n: “Ver morir a los otros” eta C-n: “Y verte morir a ti también” (preposizio kopulatiboak egiaztatu egiten du atal honen batasuna).

Infinitiboen erabilpenean isladatzen den tonu diskurtsiboari 2. pertsona autorreflexiboarena gehitzen zaio, hiru multzoetan: “repiten”, “quisiste”, “verte... a ti”.

Dramatikotasun handiago edota hil-eresi tonuaren ezak, berriro ere, “todo se sabía”-rekin du zerikusia; eta negatibotasunaren adierazpena (denotazioaz gain) beste baliabide foniko eta sintaktikoei atxekitzen zaie. Lehenengoen artean:

—/r/ hotsaren aliterazioa, infinitiboen azken kontsonantea aprobeztatuz, berauen oihartzuna jasotzen du, posizio inplosiboan jarriz, gainera: “terco olor de muerte”.

—/k/ hotsaren errepikapena, laugarren bertsolerroan: “cáscaras secas, cristal quebrado”.

Samur eman diezaiekegu aliterazio biei *zakartasun*, *haustura*, *hondamen* zentzua, eta esanahi honek indar handiagoa hartzen du sintaxipuskaketaren bidez: bertsolerroaren barne-pausa ugariak; “olor” izenaren aurreko bi izenondoen komaren bidezko banaketa; “unas palabras/cáscaras secas/cristal quebrado” sintagmen arteko kopularik eza; hirugarren bertsolerroan, aditza etaa objektuaren artean, “inútilmente” aditzondoaren txertaketa, honela pausa bikoitzaren beharra sortuz.

Gorago zerrendaturiko zentzuak denotatiboki ere adierazten dira: “morir”, “envejecer”, “muerte”, “secas”, “quebrado”. Eta “inútilmente” aditzondoaren bidez azpimarratu egiten da. Funtzio berbera dute “palabras” terminoa hutsalkeria, ezdeuskeria, galkorkeria eta hauskorkeriarekin lotzen duten metafora itsusgarriek: “cáscaras secas”, “cristal quebrado” bigarren terminoek (bien erreferenteak barrenean zerbait gordetzeko sortu eta honez gero horretarako baliorik gabeak izanik) azalkeria eta huskeriatzat jotzen duten poeta beraren zeregina: “repetir unas palabras”.

Lehen aitatu dugun sintaxi-zatiketa poema osoan barrena hedatzen da, gailurrik nabariena testuan barreiaturik —baina batez ere multzo bukaeretan— agertzen diren enumerazioetan duelarik. Kopularik gabe

eta pausen bitartez bereizitako *izenondua+izena* multzo pilaketak dira (gero izenondoan leku-jokua izango da, izenaren aurre eta ostekoak tartekatuz) eta *izena+"y"+izena*, kasuren batean:

- “cáscaras secas, cristal quebrado” (4)
- “rostros y gestos, imágenes quemadas, arrugado papel” (8)
- “frías cenizas, borrados perfiles,
disformes sueños, turbia memoria” (10 eta 11)
- “Copa vacía, tembloroso pulso, cenicero sucio” (16)
- “años, palabras, pieles, desgarrada ternura,
calor helado” (20 eta 21)

Enumerazio asindetiko hauek, sintaxi-zatiketa orokorra bera bezalaxe, lehen adierazitako balio ezezkoiei erantzen zaizkie, eta multzo bukaeran agertzeko preferentziak ere *heriotz* zentzua sakon dezake.

Zentzu hau, A multzoan baieztapen orokorra zena, B eta C-n zehaztu egiten da, “muerte de los otros” eta “tu muerte” (poeta berarena) esaterakoan. Honela gizakiaren figura sartzen da poeman, hala ere tonu diskurtsibo eta abstraktoari utzi gabe; poetak benetan maite izan zituenak aipatzen ditu, baina oso era orokor eta ez bereizgarrian: “los otros”, “aquéllos”. “Pocos” izenondoaren zangalatraba eta pausen arteko kokapena ere sintaxi- zatiketaren beste agerpen bat da.

“La muerte de los otros” eta “el final de este cigarrillo” lotzen dituen konparaketan —*bukaera*, *hondamena* amankomuneko semak harturik— agertoki zehatz batean kokatzen digu poema; eskenatokia, bestalde, adierazpenekiko aldiberekoa da: “este”, mailarik hurbileneko deiktikoa. Agertoki hau osotuz joango da poema osoan zehar (16 eta 17. bertsolerroetan, batez ere) eta *heriotz* maila metaforikoari dagokion maila erreala osatuko du.

Honez gain, arlo semantiko berri bat zabaltzen du, gero iraupen luzea izango duena: “quemadas”, “cenizas”, “cenicero sucio” eta aurre egingo dio, eguneroko objektu zehatz horien aitamenarekin, tonu orokorrari —diskurtsibo eta abstraktoa—.

I B multzo hau ixten duen enumerazioa konparaketaren oihartzuna da eta, nahiko era nahasian, tartekatuz egiten ditu elementu errealak

("rostros y gestos", "papel" —erreala zigarroari dagokionean, baina balizko *hauskor* balio metaforikoarekin—) eta metaforikoak ("imágenes quemadas", "arrugado"); giza-elementuak ("rostros y gestos"), besteren heriotzarekin loturik, eta inanimatuak ("arrugado papel"), zigarroaren bukaerarekin lotuak.

I atalaren C multzoan, bizitza nork bere heriotzaren begiraldi bezala ulertze hori aberastu egiten da poetaren iharduna aipatzerakoan (3. b.) eta /r/ hotsaren beste aliterazio batekin (azken enumerazio osoan mantentzen dena):

“frías cenizas, borrados perfiles,
disformes sueños, turbia memoria”

—IV—

II atalaren hasieran 1. bertsolerroko baieztapena errepikatzen da, bertako infinitiboek, “frágil materia” sintagmaz batera, aliterazioa iraun eraziz. Bi baliabide hauek nolabaiteko lotura ematen diete atal bici. “Vivir es ver morir”- en errepikapenak berrindartze itxura ematen die lehen bertsolerroei, itxura hori diskurtsoari abiadura handiago eta ia biolentzia ematen dizkion polisindetonaren bidez sendoagotzen delarik: “Y es frágil la materia/ y todo se sabía y no había engaño”. Gogora dezagun azken bertsolerro honek adierazten duen ideiak garrantzi handia duela poemaren egituraketan. Bigarren atal honetan ez da giza-elementurik agertzen (aparteko multzoa osatzen duten 16 eta 17. bertsolerroetatik at) eta hirugarren pertsona da nagusi, honela adierazpenaren jite abstraktoa indartuz: “materia”, “carne y sangre”, “fluir”, “perseverar”, “afirmar”, “imposible”.

II atal honetako A multzoan bi ideien arteko kontrajartzea: *jakinaren gaineko gertaera* eta *etsipen eza*, eta honekin batera, sintaxi aurkakotasuna (polisindetonaren ostean, erabateko sintaxi zatiketara itzultzen da: 14 eta 15. b.) dira azpimagarriena.

Honi aditz-denboren kontrastea gehitu behar zaio: inperfektoak, al-

de batetik: “se sabía”, “no había”; eta, berriro ere, infinitiboak; “fluir”, “perseverar”, “afirmar” eta orainaldikoak: “quieren”. Ni poetikoaren adierazitakoarekiko hoztasun eta abstrakzioa, 13 eta 14. bertsolerroen oldartasuna zela medio apur bat apaldurik, inposatu egiten da berriro ere eta haruntzago doa, poeta “carne y sangre” soilarekin identifikatuz.

Baina, atal hau abstraktoena izanik ere, honetantxe agertzen zaigu une deskriptibo bakarra: 16 eta 17. b. Baina deskribapena inguruko abstrakzio tonuaz kutsatzen da eta sintaxi-zatituzko enumerazio soilean gelditzen da. Pasarte deskriptibo honek arestian agerturiko elementuak biltzen ditu: “cáscaras secas”, “cristal quebrado”, “final de este cigarrillo”, “imágenes quemadas, arrugado papel”, “frías cenizas”. *Izena-izenondoa* eta *izenondoa-izena* egituren tartekatze jokuak jarraitu egiten du. Eta iluntzearen aipameak gorpuztu egiten du, azkenean, poemari izenburu ematen dion maila metaforikoa, bukaerara arte berriz agertuko ez delarik.

“Vivir es ver morir” baieztapenaren multzo hasierako errepikapenak sendotu egiten du bigarren atalaren (12-15; 18-24 b.) batasuna.

II ataleko B multzoan isladatzen diren ideiak ez datoz bat, itxuraz behintzat, lehen adierazitakoarekin: gorago “todo se sabía” esaten bada ere, orain, berriz, “nada se aprende”. Eta poemaren jite hausnarkor eta diskurtsiboaren aldean “todo es... sentimiento” baieztatzen da. Kontraste hauei aurrejartze lexikoa: “nada/todo” (18 eta 19) eta lehengoak baino zatituagoa den enumerazioa gehitzen zaizkie: *Izena+izena+izena+izenondoa+izena+izena+izenondoa+izen laguna*. Bukatzeko, “calor/helado” aurrejartze lexiko antitetikoa.

Guzti honek jakinaren ginekotasuna eta etsipen ezaren arteko tirabiren islada dirudi, hau da, Arrazoa eta Pasioaren artekoak, azken hau bizi-grina bezala ulerturik.

19 eta 20. bertsolerroetako enumerazioa ez da kaotikoa; izen baikoitza bizitzaren oinarritzko arlo bati dagokio: “años” = *denboraren iragaitea*; “palabras” = *poesigintza*; “pieles” = *elkarbizitza, maitasuna*. “Ternura” izenak aurrekoaren ideia errepikatzen du, berau hedatuz eta enumerazioari egitura gehikorra emanez: hiru *izen* huts, *izena+izenondoa*, *izena+izenondoa+izenlaguna*. Egitura esanguratsua, heriotzari ematen bait zaio azken tokia eta gorputz sintaktikorik zabalena.

Hainbat kontrastetan isladatzen den Arrazoaia eta Pasioaren arteko burrukak, bere bizkortasun eta mugimenduarekin, sarrera ematen dio ekintza guztien bapateko etenari: poemaren bukaera, gaua, heriotza. C multzoko “nada” hitzaren errepikapen hirukoitzak ere bukaera iragar-tzen du.

Bi datu aipagarri: alde batetik, pluraleko lehen pertsonaren ezusteko agerpena, orokortasuna bilatuz, agian. Eta bestalde, denbora-aitamen pilaketaren aurrean: “ayer, mañana, de pronto, anochece”, denborak berak erreferentzia edo euskarri gisa duen balio eza aldarrikatzen da.

Azken bertsoleroaren funtzioak hitz egin da lehenago.

—V—

Poemaren azterketa metriko eta erritmikoak esandakoari ezer gutxi gehi diezaiokeelakoan gaude. Moeta honetako baliabideen urria (zangalatraba bakar bat, neurri irregularra, erritmo irregularra eta zenbait momentutan malkartsua) komentatu ditugun beste batzuen erabilerak kitatzen du: erlazio paratestualak, materia poetikoaren egituraketa; errepikapen foniko, lexiko, sintaktiko eta semantikoak; enumerazioak, metafora zehatzak eta osoko metaforizazioa.

Finean, giza biziari buruzko hausnarketa da, bizia —jakinaren gai-neko heriotzaren ideia buru izanik— zahartze prozesu etengabe bezala ulerturik; hausnarketa, ilunabarraren deskripabean batean enmarkatzen da, harekin metaforikoki erlazionatuz eta indarra bai gauaren bai he-riotzaren bapateko etorreran jarriz.